

Interview met mevrouw T. Klaver-Stein (7 april 1928) humanistische gemeenschap Arnhem, humanistische gemeenschap Nijmegen, Interview afgenomen de dato 25 augustus 2017 op locatie afgenomen te Arnhem, Kluizeweg 180

Kader: het Oral History project 'Sprekend Humanisme'.

Opdrachtgever: Het Humanistisch Historisch Centrum in samenwerking met het Humanistisch Verbond.

Uitvoerende: Het Humanistisch Historisch Centrum.

Doelgroep: mensen die in de periode vanaf de oprichting van het Humanistisch Verbond (1946) tot tien jaar erna (1956) lid zijn geworden van het Verbond en van een lokale HV gemeenschap.

Doel: inzicht te krijgen wat het lidmaatschap van een lokale HV gemeenschap inhield. Voorts inzicht krijgen in wat humanistische waarden zijn voor deze groep respondenten uit de begintijd van het Verbond.

Soort interview: levensloopinterview.

Interviewer: Roy Jansen (HHC).

Onderwerpen: gezin, jeugd, SDAP, PvdA, Tweede wereldoorlog, de slag om Arnhem, Arbeiders Jeugd Centrale (AJC), Humanistische Jongeren Gemeenschap (AJG), gemeenschap Arnhem, gemeenschap Nijmegen, NIVON, Humanitas, huiskamerbijeenkomst, katholiek bolwerk, Humanistisch Vormingsonderwijs (HVO), kernwaarde HV: verdraagzaamheid.

Interview met mevrouw T.Klaver-Stein (7 april 1928) te Arnhem, de dato 25 augustus 2017. In 1951 lid geworden van het Humanistisch Verbond (HV) en 88 jaar.

I: Goedemorgen mevrouw Klaver. Nogmaals hartelijk dank dat u mij wilt ontvangen voor dit interview in het kader van het project Sprekend Humanisme. Het is vandaag 25 augustus 2017 en de interviewer van dienst is Roy Jansen, vrijwilliger bij het Humanistisch Historisch Centrum (HHC). En de eerste vraag die ik ga stellen, zoals altijd/ gaat over de achtergrond van mevrouw Klaver en die eerste vraag is: uit welk nest komt u, wat is uw achtergrond?

R #00:00:42-4# Ik kom uit een rood nest. Mijn ouders waren lid van de SDAP. En, op landdagen, of hoe dat heette, voor de oorlog al, mocht ik altijd mee (gelach).

I: #00:00:59-3# Vanuit Arnhem? Uw ouders woonden ook in Arnhem.

R #00:01:02-7# Ja.

I: #00:01:02-7# En wat gebeurde daar op die landdagen?

R #00:01:05-8# Nou, ik was een kind en daar hadden ze vast een apart programma voor. Maar ja, toespraken en dat soort dingen. Zang.

I: #00:01:13-3# Zang en dans, rond de meiboom.

R #00:01:15-8# Ook dat denk ik.

I: #00:01:26-5# Uw beide ouders waren rood, links georiënteerd, allebei ook lid van de SDAP?

R #00:01:26-4# Ja, of mijn moeder ook lid was weet ik niet meer. Maar die ging wel altijd mee.

I: #00:01:38-3# Uw moeder steunde uw vader daarin?

R #00:01:29-9# Ja.

I: #00:01:29-9# En wat deed uw vader?

R: #00:01:26-5# Ja, mijn vader die was bij de spoorwegen. En die was, die had als titel: treinbegeleider. Dat betekende dat hij met goederenwagens meeinging en oplette wat waar uit moest en wat waar in. Nou ja.

I: #00:01:55-0# Hij doorkruiste heel Nederland op die manier ?

R #00:01:58-3# Ja.

I: #00:01:58-3# Vandaar dat hoofdstation Arnhem?

R #00:01:59-2# Ja.

I: #00:02:01-0# En uw moeder? Had die ook een/. Werkte die ook?

R #00:02:05-0# Nee.

I: #00:02:05-0# Huisvrouw?

R #00:02:08-0# Dat was voor de oorlog helemaal niet gebruikelijk, behalve misschien in wat meer ontwikkelde kringen, maar (gelach).

I: #00:02:17-4# Maar heeft u broertjes en zusjes? Broers en zussen?

R #00:02:19-0# Ja, ik heb een broer en een zus, maar die waren zestien en achttien jaar ouder dan ik.

I: #00:02:26-1# U bent een nakomertje.

R #00:02:26-1# Ja, vandaar dat ik overal mee naar toe gesjouwd werd.

I: #00:02:35-1# Gelach. Ja, oké. Dus lid van de SDAP, de latere Partij van de Arbeid (PvdA). Toevallig ook geïnteresseerd geraakt in 1946, uw ouders dan, in het HV of niet?

R #00:02:44-6# Nee, mijn ouders die eh...nee.

I: #00:02:51-7# Nee, nou, politieke overtuiging, maatschappelijke positie. Kunt u iets zeggen over uw opleiding? Wat hebt u gedaan, na de basisschool, of de lagere school?

R #00:03:03-9# Ik heb...ik ben met de MULO begonnen. Toen ik in het examenjaar zat was het 1944. Toen werden wij hier uit Arnhem geëvacueerd. Dus dat jaar verviel. Toen had ik geen zin meer om weer terug te gaan naar school toen de bevrijding er was. Ben ik gaan werken. Ben ik toch weer naar de avondschool gegaan, naar het avondlyceum. Dat werd te zwaar naast het werk, want dat was vier avonden naar school, plus huiswerk maken.

I: #00:03:35-7# En wat deed u voor beroep?

R #00:03:35-7# Ik heb gewerkt bij een uitgeverij, in de administratie.

I: #00:03:42-6# In Arnhem?

R #00:03:43-5# Ja.

I: #00:03:45-3# Dus het avondlyceum. Dat was zwaar naast het werk.

R #00:03:47-6# Ja, dus dat heb ik niet afgemaakt.(....) (Er wordt koffie geserveerd. Er wordt om een lepeltje gevraagd en dat wordt gehaald. Onder gelach stelt mevrouw Klaver voor deze passage er uit te knippen. "alles wordt opgenomen" zegt de interviewer lachend) Ja, ik ben daarna nog wel naar avondcursussen... allemaal een beetje losse dingen.

I: #00:04:23-1# Ja, maar in een bepaalde richting? Heeft u een bepaald vak geleerd?

R #00:04:27-2# Nee, eigenlijk/ nee.

I: #00:04:33-3# Oké. In '44 gestopt met de MULO, vanwege de oorlog. En daarna gaan werken en een avondstudie gedaan. Avondopleiding lyceum, zei u.

R #00:04:42-8# Ja, avondlyceum.

I: #00:04:43-8# Niet afgemaakt. En over welke tijd spreken we dan. Is dat begin jaren '50?

R #00:04:53-8# Ja, dat is '47/ '48 . Dat ik dat/. Het was al vrij gauw na dat ik/. Ik heb het diploma voor de MULO gratis gekregen vanwege de oorlogsproblemen. Maar ik zat eigenlijk in een B klas, maar ik kreeg een A diploma. Meer zat er niet in (gelach). Dat kan ik me ook voorstellen..

I: #00:05:22-7# U had een wiskundeknobbeltje. Ja. Dus '46, '47. In die tijd werd ook het HV opgericht, in 1946.

R #00:05:33-4# Ja.

I: #00:05:33-4# Heeft u daar iets van meegekregen? Bent u toen ook lid geworden?

R #00:05:37-1# Daar heb ik al vrij gauw iets van meegekregen, want in 1946 was ik bij de AJC, toen was ik achttien. De AJC, dat is bekend?

I: #00:05:50-8# Ja, waar is het ook alweer de afkorting van?

R #00:05:54-4# Arbeiders Jeugd Centrale.

I: #00:05:55-3# Arbeiders Jeugd Centrale, ja.

R #00:06:00-7# En die organiseerden in 1946 een zomerkamp in Vierhouten, waar terreinen van de AJC waren, en dat had als thema; Humanisme. Daar waren Jan Brandt Corstius en Warffemius. Die hielden daar een paar keer een inleiding, met discussies na. Dus dat was mijn eerste kennismaking. En ik weet niet meer wanneer ik lid geworden ben.

I: #00:06:36-5# 1951.

R #00:06:37-1# 1951, oh.

I: #00:06:38-6# Althans, volgens de administratie van het HV.

R #00:06:41-9# Nou, dat zal dan wel kloppen.

I: #00:06:43-9# Ja, daar mag je vanuit gaan, ja.

R #00:06:44-8# 1951. Dus vijf jaar later. Toen was ik drieëntwintig. Toen ben ik lid geworden van de HJG, de humanistische jongerengemeenschap.

I: #00:07:02-1# Die was in Arnhem opgericht?

R #00:07:02-1# Niet in Arnhem. Was landelijk.

I: #00:07:03-9# Landelijk, ja.

R #00:07:07-2# Ja, en dat was/. Er was een afdeling in Arnhem. Maar een handjevol mensen. En dat het mensen waren/ ja jonge mensen studeren en dan als ze een baan hadden dan meteen een gezin en kinderen. Dus dat heeft niet zo erg lang geduurd, hoor. Maar, eh. Nou.

I: #00:07:36-6# Dus in '46 contact gehad met het humanisme, ook vanwege het thema humanisme in Vierhouten. Sprekers gehoord. Brandt Corstius. En wie was die andere spreker?

R #00:07:44-0# Warffemius, die zat indertijd ook in het hoofdbestuur. Ja.

I: #00:07:47-4# Maar het heeft toch nog vijf jaar geduurd voordat u zich aangemeld hebt bij het HV. Is daar een reden voor?

R #00:07:50-8# Dat weet ik niet meer.

I: #00:07:55-3# Nee, nee. Maar bent u ook daarna, na Vierhouten zal ik zeggen, ook niet meer naar bijeenkomsten geweest van het HJC en...?

R #00:08:04-1# Ja, dat denk ik niet. Want in die tijd was ik dus ook druk aan het... met het avondlyceum en...

I: #00:08:12-3# En met uw werk, ja.

R #00:08:15-1# En werk, en/.

I: #00:08:20-1# Maar wat heeft u dan in 1951bewogen om lid te worden van het HV? Weet u dat nog? Hoe kwam dat?

R #00:08:28-2# Ja, nou, mijn schoonmoeder was lid van het HV. Toen was ik nog lang niet getrouwd, hoor, maar ik zeg toch maar vast schoonmoeder (gelach). En die zei dat er in Arnhem een afdeling van het HJG opgericht zou worden en aangezien

de AJC toen ter ziele was, of wij geen zin hadden om ons daarmee bezig te houden. Dat hebben we gedaan omdat wij, ja, toch voor de ideeën wel voelden.

I: #00:09:18-5# Dat was de HJG, maar op een gegeven moment bent u ook lid geworden van het HV?

R #00:09:20-0# Vanuit de HJG.

I: #00:09:22-5# Ja, ja. Werd u daartoe aangespoord of kwam dat uit u zelf? Weet u dat nog?

R #00:09:27-4# (gelach) 1951!

I: #00:09:30-7# Ja, dat is geruime tijd geleden, zesenzestig jaar!

R #00:09:30-8# Nee, dat weet ik niet meer.

I: #00:09:35-5# Maar weet u nog waarom u lid werd. Of was dat vanzelfsprekend?

R #00:09:36-9# Nee, het was niet zo. Er werd over gediscussieerd en het was natuurlijk zo dat in die tijd bij allerlei instellingen: ziekenhuizen, leger en dat soort eh/. Als je dan steun nodig had, dan was er een pastoor en er was een dominee. En eh/.

I: #00:10:05-3# Het HV maakte zich sterk voor geestelijke verzorging.

R #00:10:08-1# Voor geestelijke verzorging, ja, ja.

I: #00:10:09-5# Bij defensie, in ziekenhuizen en de psychiatrie.

R #00:10:13-0# Ja, als je niks was dan viel je buiten de boot.

I: #00:10:16-6# Dan kon je kiezen tussen de dominee en de pastoor.

R #00:10:18-8# Ja.

I: #00:10:18-8# Maar deze notie, zal ik zeggen, was voor u een reden om, omdat het HV zich sterk maakte voor niet-kerkelijken, om dat zo te zeggen/

R #00:10:27-0# Ja, ja, ja.

I: #00:10:27-0# Wat u zelf ook was, denk ik, niet-kerkelijk?

R #00:10:28-8# Nee.

I: #00:10:33-3# U was niet-kerkelijk?

R #00:10:33-3# Nee (Gelach).

I: #00:10:34-1# En dus dat is eigenlijk de reden geweest waarom u lid bent geworden van het HV. Omdat zij zich sterk maakten voor...

R #00:10:42-4# Dat was één van de redenen.

I: #00:10:45-5# Eén van de redenen, ja.

R #00:10:45-5# Ja, en een andere reden was natuurlijk dat je je aangetrokken voelde tot gelijkgezinden. Want, wij zijn... nou toen was ik al lang lid, dus dat is onzin. Ik wou zeggen, we zijn in 1961 naar Nijmegen verhuisd en dat was in die tijd nog best een behoorlijk katholiek bolwerk.

I: #00:11:06-2# Nou! Ik kom uit Nijmegen, dus ik weet dat.

R #00:11:07-3# Ohh (gelach).

I: #00:11:11-2# Ja!

R #00:11:11-2# Ja, alle burens waren katholiek en ik kon er heel goed mee opschieten, daar ging het niet om, maar je hoort toch ook wel eens een andere stem. Dat was dus...

I: #00:11:22-1# Dat was '61! En dus toen u naar Nijmegen verhuisde...?

R #00:11:26-4# Ja, dus dat is niet een echte reden.

I: #00:11:28-0# Nee, nee, maar in '51 lid geworden en toen woonde u nog in Arnhem. En was er toen een gemeenschap hier in Arnhem?

R #00:11:36-1# Ja, er waren...ik weet niet wat de frequentie was, maar er waren regelmatig, op zondagmorgen toen nog, bijeenkomsten met lezingen en er was altijd muziek bij. Het was een tikkeltje...

I: #00:11:54-0# Frivool?

R #00:11:55-7# Nou, frivool niet, nee, nee. Ik had eerder het gevoel dat het een beetje na-aperij was van een kerkdienst. Omdat het op zondagmorgen was en omdat die muziek erbij was (gelach).

I: #00:12:14-7# Een surrogaatkerk?

R #00:12:14-7# Het was mooie muziek, hoor, daar niet van.

I: #00:12:19-4# Maar er kwa/. Het was in een zaaltje.

R #00:12:18-9# In een zaaltje en daar kwamen best veel mensen in die begintijd.

I: #00:12:23-2# En wie spraken daar dan? Weet u dat nog? Weer Brandt Corstius en

van Praag?

R #00:12:27-3# Ja, ja, van Praag is daar ook wel eens geweest.

I: #00:12:30-9# Grote namen.

R #00:12:30-9# Maar ook wel anderen. In Arnhem had je Bonger, die was ook vaak/.

I: #00:12:42-3# Eén van de eersten?

R #00:12:43-4# Ja.

I: #00:12:43-4# Humanistische geestelijk verzorgers, toch? Of niet? Is hij dat niet?

R #00:12:50-0# Dat weet ik niet. Ik dacht dat [...] het was.

I: #00:12:50-6# Oh, ja, dat kan ook wel ja. Maar goed. En u was ook een actief lid van die gemeenschap?

R #00:12:54-6# In Arnhem nog niet.

I: #00:12:57-9# Nee. U ging wel naar de bijeenkomsten hier in Arnhem. Naar die lezingen, met muziek op zondagochtend?

R #00:13:02-8# Ja (gelach).

I: #00:13:08-6# Grappig wel dat dat doet denken aan kerkdiensten. Dat is toch frappant, hè.

R #00:13:12-4# Ja, dat gevoel had ik. Dat is ook...later gingen ze ook 's-avonds wel dingen organiseren hoor. Ook omdat het op zondagmorgen was.

I: #00:13:20-1# Waren dat de enige bijeenkomsten? Want je hoort ook vaak dat mensen thuis bijeenkomsten belegden. In kleine kring.

R #00:13:26-2# Ja, dat was er ook wel. Ja, ja, studiegroepjes.

I: #00:13:29-9# Hebt u daar ook deel van uitgemaakt, of niet?

R #00:13:31-6# Ja, we hebben..., maar dat was in Nijmegen, het boek van Van Praag helemaal besproken.

I: #00:13:38-7# 'De Grondslagen'!

R #00:13:38-7# 'De Grondslagen', ja.

I: #00:13:40-5# Daar kun je een tijdje mee bezig zijn?

R #00:13:42-1# Ja, dat waren we ook.

I: #00:13:45-5# Ja, maar dat is Nijmegen. Dat is tien jaar later.

R #00:13:48-3# Dat was in Nijmegen, ja.

I: #00:13:48-3# Maar tussen '51 en '61 bent u wel lid geworden van het HV, ook kennigemaakt met de gemeenschap hier in Arnhem. Maar vooral, niet actief, zal ik zeggen in een functie.

R #00:14:00-1# Wel in de HJG actief geweest.

I: #00:14:03-0# Wat hebt u daar gedaan?

R #00:14:08-6# Ja, dat was ook...

I: #00:14:08-6# Ook een soort bestuursfunctie had u daar, of niet?

R #00:14:09-6# Ja, maar dat stelde niks voor. Dat was een klein groepje. Maar, ja, ben bij mensen die een huis hadden/. We zijn in 1954 getrouwd, dus het was heel vaak bij ons. Met een groepje van een stuk of zes of acht. Ja, discussieavonden waren dat vooral.

I: #00:14:32-1# Naar aanleiding van bepaalde thema's, of niet?

R #00:14:36-3# Ja, ik denk dat iemand wat aandroeg.

I: #00:14:39-3# Die bereidde iets voor, een tekst of zo?

R #00:14:40-5# Ja, ja, om de beurt. En het was natuurlijk gezellig. We gingen ook eh...

I: #00:14:46-0# Ja, dat mag ook niet vergeten worden. Het hoeft niet altijd serieus te zijn.

R #00:14:48-9# Wat jongelui al zo doen, hè.

I: #00:14:53-2# Ja. Dat was '53. '54. En u bent van 19...?

R #00:14:54-5# Ik ben van 1928.

I: #00:14:57-8# '28. Dus zo'n '26, '27jaar was u toen?

R #00:15:03-8# Ja.

I: #00:15:03-8# Net getrouwd?

R #00:15:04-8# Ja.

I: #00:15:04-8# Ook in Arnhem. Ook hier in deze buurt, of niet?

R: #00:15:10-5# Nee, wel in een noordelijke wijk. Op de Geitenkamp. Nee, dat is niet waar. Daar hebben we altijd gewoond, als kind en jongere. Maar we zijn/. Toen we trouwden kregen we een huis in Het Broek, heette de Wijk.

I: #00:15:27-1# Vergeet het maar (gelach). Het Broek.

R #00:15:32-7# Met de Johan de Wittlaan in de buurt.

I: #00:15:37-8# Maar goed. Op een goed moment bent u dus naar Nijmegen verhuisd in 1961. En daar bent u wel ook weer lid geworden, of althans, daar hebt u zich aangesloten bij een gemeenschap van het HV?

R #00:15:50-0# Ja, ze krijgen dan een adreswijziging vanuit het hoofdbestuur.

I: #00:15:55-9# Dus u werd benaderd door de gemeenschap Nijmegen om eens langs te komen. Ging dat zo?

R #00:16:02-4# Ja, zo zou je het kunnen zeggen. En meteen er achteraan of je niet wat wilde doen (gelach).

I: #00:16:06-1# Ja, natuurlijk, ja, ja. En hebt u daar ja opgezegd?

R #00:16:11-2# Ja, ik ben in Nijmegen wel altijd actief geweest. Soms als secretaris en soms als penningmeester.

I: #00:16:19-5# Waar was dat in Nijmegen? Wel stadsdeel?

R #00:16:23-0# Ja, die bijeenkomsten die werden in de binnenstad ergens in een zaaltje gehouden. Ik woonde in Dukenburg.

I: #00:16:28-4# Bestond dat toen al?

R #00:16:32-4# Nou, nee, wacht even, ik ben begonnen in de Azurietstraat. Dat is bij de Hatertseweg, aan het eind van de Hazenkampseweg.

I: #00:16:38-0# Oh, daar. Vlak voor de brug?

R #00:16:46-6# Ja.

I: #00:16:42-8# Ja, ik heb daar ook aan de andere kant heb ik gewoond, in de Weezenhof.

R #00:16:45-7# Oh Weezenhof! Nou, ja.

I: #00:16:50-2# Lang geleden hoor. Dus ik ken het daar vrij goed .(De interviewer,

oud Nijmegenaar, vergiste zich. Hem stond de Hatertseweg voor ogen, die wordt weliswaar genoemd, maar op de plek die mevrouw Klaver noemde is geen brug).

R #00:16:59-9# Ik heb daar ook nog gewoond, later. Vanaf 1968.

I: #00:16:56-2# Oké, dus u woonde daar aan het eind van de Hatertseweg(!). En dan werden in Nijmegen, in de binnenstad werden bijeenkomsten georganiseerd. En u had een functie. U was? Wat deed u?

R #00:17:05-4# Ja, ik ben een poosje secretaresse geweest en een poosje penningmeester. Maar was een kleine afdeling, hoor...

I: #00:17:13-1# Maar wel actief. Klein maar actief?

R #00:17:14-6# Ja, wel actief in die tijd. Heel actief.

I: #00:17:18-6# En het was ook de enige? Want Nijmegen is niet klein. Maar het was weliswaar een katholiek bolwerk, maar er was één club humanisten waar je je bij kon aansluiten.

R #00:17:26-0# Ja, ja.

I: #00:17:29-2# Maar u woonde dus in een katholieke milieu, zal ik zeggen, en u zei net al: ik kon/ je kon wel met ze praten en zo erg was het allemaal niet. Maar hebt u nooit iets gemerkt van frictie of zo? Tussen? Omdat u niet gelovig bent. En, en, kijk, ik heb wel eens gehoord bij mensen dat ze dan/ dat je uitgemaakt werd voor heiden, iedere keer en dat soort...

R #00:17:51-5# Nee, nee, ik kon heel goed met de burens en zo opschieten. En ze namen mij geloof ik ook niks kwalijk. Heb ik nooit wat van gemerkt.

I: #00:18:01-7# Nee, dat zou er nog bij moeten komen!

R #00:18:06-9# Alleen eh, ze konden zich geloof ik niet goed voorstellen dat je niet katholiek was. Want ze praten over...ja, over de dingen die zij dan als katholiek deden. Alsof je dat ook allemaal precies wist en meedeed. Alsof je dat ook was, terwijl ze best wisten dat dat niet zo was.

I: #00:18:32-3# Dus naar de kerk gaan, biechten, de communie: al die dingen die bij de katholieke kerk horen. Ze vonden het vreemd dat u daar niet aan deel wilde nemen.

R #00:18:45-3# Ja, zij zaten daar zo midden in, ja.

I: #00:18:47-5# Nou ja, het is ook een krachtig geloof. Ik bedoel, ik kom zelf ook uit een katholiek gezin, met de heilige communie en de plechtige communie en al die feestdagen, noem maar op. Totdat je een leeftijd bereikt dat je zegt van: 'Nou, het is nou mooi geweest. Ik stop ermee'. Dus ik kan me dat goed voorstellen dat het een

eigenaardige situatie is. Dat je als niet-gelovige, als humaniste in een omgeving verkeerd van louter katholieken.

R #00:19:15-3# Ja.

I: #00:19:15-3# Want protestanten woonden er bijna niet.

R #00:16:38-0# Nee, en dan had je toch ook wel de neiging om elkaar een beetje op te zoeken, hè!

I: #00:19:23-5# Ja, zeker, ja.

R #00:19:23-5# Ja, mijn moeder kwam oorspronkelijk ook uit een katholiek gezin. Die is katholiek opgevoed als kind. Maar die liet wel eens doorschemeren dat het biechten...dat er wel eens dingen gebeurde die niet helemaal door de beugel konden.

I: #00:19:39-6# Als je in het hokje zat met de priester. Ja, een heleboel komt nu naar buiten over het gedrag van die heren.

R #00:19:46-0# Ja, precies. Toen was dat al een beetje: zij heeft het ook in bedekte termen verteld.

I: #00:19:51-0# Ja, maar een goed verstaander...?

R #00:19:53-8# Maar, het was voor haar wel reden om...

I: #00:19:57-3# Om te kappen met het katholieke geloof?

R #00:19:57-9# Ja, al heel jong.

I: #00:20:00-8# Ja, ja, en terecht. Even kijken. Dus lidmaatschap. Actief ook. U hebt van alles gedaan. Of van alles: secretaresse geweest, penningmeester. En dat hebt u ook volgehouden totdat u/. Want hebt u ook op een gegeven moment kinderen gekregen?

R #00:20:20-8# Ja.

I: #00:20:25-5# Ja, ja, en ging het toen op een lager pitje, de aandacht voor het humanisme?

R #00:20:27-8# Nee, nee.

I: #00:20:34-3# Nee, en uw man was die ook geïnteresseerd in de...?

R #00:20:34-5# Die kwam ook uit een rood nest. En die is gelijk met mij lid geworden.

I: #00:20:41-3# Ja, ja, dat sloot goed aan. En ook lid van de HJC?

R #00:20:45-2# Was hij ook.

I: #00:20:45-7# Maar ook actief geweest in het Verbond? In Nijmegen dan, hè.

R #00:20:52-1# Nee, nou, hij niet. Maar hij heeft zich verdienstelijk gemaakt bij Humanitas.

I: #00:20:56-9# Oh! En wat heeft hij daar gedaan?

R #00:21:02-8# Daar is hij een tijdje secretaris geweest.

I: #00:21:03-3# Landelijk?

R #00:21:03-3# Nee, nee, nee

I: #00:21:05-4# Oh, plaatselijk.

R #00:21:05-4# Ook in Nijmegen, in Nijmegen.

I: #00:21:14-8# Nou, even kijken hoor. Belangstelling voor het humanisme.? Aangewakkerd als het ware door de AJC: discussieavonden, discussies met humanisten over het humanisme.

R #00:21:28-0# Ja, misschien zou het evengoed...ik zou evengoed wel lid geworden zijn van de HJG omdat mijn schoonmoeder lid was van het HV en ons vroeg of we daar aan wilden meehelpen . Zou ik evengoed wel gedaan hebben.

I: #00:21:39-3# Ja. En wat bedoelt u daarmee: meehelpen? Had zij bestuur...?

R #00:21:48-2# Om...ja, dat was...om wat mensen bij elkaar te proberen te...?

I #00:21:56-4# Krijgen?

R #00:21:56-4# Te krijgen. Om wat te organiseren en zo.

I: #00:22:00-5# En ging dat moeizaam? Om mensen bij elkaar te krijgen?

R #00:22:06-8# Nou, het was een heel klein clubje.

I: #00:22:08-3# Ja, want hoe pak je dat dat aan?

R #00:22:09-3# Ja, dat weet ik niet meer (gelach).

I: #00:22:12-8# Hoe kom je...? Dat is...zoeken in je kennissenkring? Of werden er ergens dingen...briefjes opgehangen, ik bedoel in een winkel?

R #00:22:22-5# Nou, ja, via de mensen die lid waren van het HV, daar. Nou ja, navragen van: hebt u kinderen, of weet u mensen. Zo, dat...

I: #00:22:35-6# Ja, ja. Even terug naar het begin van uw leven. U bent in '28, zei u, geboren. Dus u hebt de oorlog meegemaakt. Arnhem. Bombardementen. Slag om Arnhem. Geëvacueerd. Heel Arnhem was leeg, hè? Is dat ook een/. Ik bedoel, heeft dat u ook al aan het denken gezet? Dus de nazi's, het fascisme. Is dat ook een reden geweest voor u om te denken: 'Van, nou dat nooit meer.' We moeten als humanisten, zal ik zeggen, met elkaar omgaan. Is dat ook een drijfveer geweest om lid te worden? Misschien niet bewust, maar...?

R #00:23:22-2# Als het onbewust is weet ik het dus niet.

I: #00:23:22-9# Nee, dan kun je dat niet naar boven halen, nee.

R #00:23:24-5# Maar bewust niet. Want ik was eigenlijk na de oorlog behoorlijk pessimistisch.

I: #00:23:30-9# Over de mensheid, in het algemeen?

R #00:23. 31 Ja, ja.

I: #00:23.35# Nou, ja, dat zou ook een reden kunnen zijn.

R: #00:23:38-0# Voor de oorlog, in de AJC, dat was de toekomst, dat was het.

I: #00:23:44-8# Wij socialisten?

R: #00:23:46-3# Wij socialisten. Wij gaan een goede toekomst tegemoet. Het licht, enzovoort, enzovoort. En na de oorlog had je dat gevoel misschien ook nog, want, nou ja, het was achter de rug.

I #00:24:01-9# U was daar goed doorgekomen, relatief?

R: #00:24:02-7# Maar ja, dan gebeurt er al meteen weer van alles in de wereld. En dan denk je: 'Die mensheid is niet te redden (gelach)'.

I: #00:24:14-8# Wat gebeurde er dan, na '48? Communisme, Rusland?

R #00:24:20-2# Korea, ook al. Ook. En ja de dreiging van communisten, die dus in de oorlog, Rusland in de oorlog, ja, een goeie rol gespeeld heeft toch, eigenlijk. En na de oorlog was het ineens weer anders.

I: #00:24:43-2# Dus u was wat pessimistisch gestemd?

R #00:24:43-8# Ja, dat was ik wel.

I: #00:24:47-3# Is dat later opgetrokken, dat pessimisme, of niet? Of staat u nog

steeds wat pessimistisch...?

R #00:24:52-0# Oh, ik ben nog steeds niet optimistisch.

I: #00:24:54-1# Nee, daar is ook wel reden voor nu hè?

R #00:24:56-9# Dat zou ik denken.

I: #00:25:02-6# Maar het humanisme als levensovertuiging, dat is daar geen steun in of zo? Ik bedoel...denkt u daar wel eens aan, aan rechtvaardigheid? Of draagt dat niet bij aan een wat positiever gevoel over wat mogelijk zou kunnen zijn?

R #00:25:25-5# Het is meer doen wat je kunt. En dan in kleine kring om het een beetje aardig te houden. Maar niet dat het humanisme de wereld gaat redden.

I: #00:25:38-7# Ik denk het ook niet (gelach). Nee, maar in kleine kring. Inderdaad, gewoon vriendelijk zijn ten opzichte van je medemensen. Behulpzaam. Dat soort eenvoudige dingen die het leven erg kunnen veraangenamen.

R #00:25:56-1# [...] mensen die minder zijn dan anderen, dat soort dingen.

I: #00:26:01-0# En hoe is het nu? Bent u nog altijd lid/ u bent altijd lid van het HV gebleven, maar bent u daar nog bij betrokken? Hier in Arnhem?

R #00:26:12-0# Nee, helemaal niet meer. Ik ben in Nijmegen/. We hebben dus gewoond in Nijmegen van 1963 tot 1993. Tot zolang ben ik daar ook wel actief geweest. Ik was mijn laatste jaren ook betrokken bij het bejaardenhuis 'De Doeckenborg'. En toen kwamen we weer in Arnhem, toen zijn we naar...

I: #00:26:41-8# U bent altijd in de Aldenhof blijven wonen?

R #00:26:45-4# Ja.

I: #00:26:48-8# Dat is aan de overkant van de Weezenhof, hè?

R #00:26:50-8# Ja, we hebben dus eerst in de Azuriestraat gewoond en daarna vanaf...

I: #00:26:53-2# De brug over.

R #00:26:53-2# Vanaf '68, vijftig jaar in de Aldenhof gewoond. En toen kwamen we weer in Arnhem en [...] toen kon ik er niet goed meer inkomen .

I: #00:27:09-4# Maar is...heeft u het wel geprobeerd, of niet?

R #00:27:10-1# Jawel, ik ben er wel geweest. Je kent dan niemand meer, ook. Maar dat hoeft natuurlijk helemaal geen reden te zijn. Maar, ja. Ik ben wel altijd lid gebleven.

I: #00:27:24-3# Ja, maar was er misschien sprake van wat teleurstelling of zo? Over het HV, of het humanisme als levensovertuiging? Dat wat was weggeëbd? Kunt u dat nog naar voren halen waarom u uw lidmaatschap op zo'n laag pitje hebt gezet?

R #00:27:44-9# Ja, nou ja, ik heb wel eens gedacht: 'Wat is er bereikt?' Niet zo veel, denk ik maar.

I: #00:27:56-0# Nou ja, vanuit het humanisme bedoelt u?

R #00:27:54-5# Ja.

I: #00:27:54-5# Nou ja, die geestelijk verzorgers bij Justitie en bij Defensie, noem maar op.

R #00:27:58-0# Ja, goed.

I: #00:27:58-0# HVO! Het humanistisch vormingsonderwijs.

R #00:28:01-5# Ja, ja, maar toch niet in die mate dat nou...

I: #00:28:05-8# Dat het aangeslagen heeft in heel Nederland, bedoelt u dat? Het is maar een club van vijftienduizend leden, oude leden vooral.

R #00:28:13-6# Zijn het nog steeds vijftienduizend leden?

I: #00:28:15-6# Ja, zoiets. Echt niet meer, ja. Het veroudert ook, het bestand, natuurlijk.

R #00:28:22-1# Ja.

I: #00:28:26-1# Maar dat is eigenlijk de achterliggende reden, als je dat zo kunt zeggen. Dat is... er is weinig bereikt.

R #00:28:30-8# Ach ja, het hoefde niet meer zo voor mij, hè. Ik bedoel: Ik had al zoveel lezingen gehoord (gelach).

I: #00:28:43-9# En de grondslagen helemaal doorgenomen?

R #00:28:45-7# En de grondslagen (gelach).

I: #00:28:48-6# Dus u wist het wel eigenlijk?

R #00:28:49-8# Ja, daar kwam het wel zo'n beetje op neer. Maar ik ben wel altijd lid gebleven.

I: #00:28:55-7# Trouw lid, maar u was een beetje uitgekeken op het humanisme. Kun je dat zo zeggen? Of is dat te straf geformuleerd?

R: #00:28:48-6# Ja, dat mag je misschien wel zeggen. Het klinkt niet aardig, maar...

I #00:29:07-3# Nee, maar misschien is het wel zo.

R: #00:29:10-2# Ja.

I: #00:29:12-6# En, geldt dat ook voor uw man? Of niet? Dat wegzakken van enthousiasme voor het humanisme? Steunden jullie elkaar daarin, of juist niet? En dat u man zei: 'Kom op!'.

R #00:29:24-3# Nou, het treurige was dat we het daar eigenlijk nooit over hadden (gelach).

I: #00:29:30-8# Nee? Was geen onderwerp van gesprek in dit...?

R #00:29:36-6# Nee, niet zozeer.

I: #00:29:39-0# Nee, ieder deed zijn ding?

R #00:29:41-8# Ja, ik bedoel, na al die jaren dan, ja/ (gelach)...

I: #00:29:48-1# Dan ben je uitgepraat?

R #00:29:48-1# Nee, maar ik bedoel, ja, dat humanisme, dat weet je dan eigenlijk wel (gelach).

I: #00:29:55-1# Dat hoeft niet steeds herhaald te worden en ververst te worden?

R #00:29:56-4# Nee. Dat bedoel ik, ja.

I: #00:29:59-4# En, u heeft drie kinderen?

R #00:30:01-3# Nee, twee.

I: #00:30:00-9# Twee kinderen. En zijn die ook later lid geworden van het HV?

R #00:30:06-1# Nee.(gelach).

I: #00:30:10-1# Dat hoor ik vaker, hoor. Als je daarvan al kunt spreken: hebt u in uw opvoeding van uw kinderen iets van het humanisme door laten sijn?

R #00:30:19-4# Natuurlijk! Maar, ja...

I: #00:30:22-0# Maar eerder gewoon in de omgang, in het gedrag dan belerend, zal ik zeggen.

R #00:30:25-2# Ja, en ze hebben... ze hoorden er natuurlijk wel veel over omdat we,

toen zij als kinderen, hadden wij... waren wij nog wel actief daarin. En, dat hoorden ze...daar hoorden ze/.

I: #00:30:37-1# En uw kinderen zijn ook getuigen geweest van bijeenkomsten, of niet?

R #00:30:41-2# Bij ons wel, ja.

I: #00:30:45-5# Ja. En ook naar discussies geluisterd?

R #00:30:45-5# Niet dat ze...nou, nee, niet dat ze erbij zaten, maar...

I: #00:30:51-6# Maar ze waren op de hoogte van jullie activiteiten? Van uw man en van uzelf?

R #00:30:55-9# Ja, ik heb ze niet gepusht om lid te worden.

I: #00:30:58-9# Maar ook niet expliciet humanistisch opgevoed, maar gewoon impliciet door voor te leven.

R #00:31:04-6# Ja, ja.

I: #00:31:04-6# Meer kun je niet doen, hè?

R #00:31:07-7# Natuurlijk, ja.

I: #00:31:10-2# Oké [...]. Woont u hier al lang, als ik dat mag vragen?

R #00:31:21-7# Ik woon hier vanaf 1993. Toen we uit Nijmegen weggegaan zijn. Mijn man is vier jaar geleden overleden. Ja.

I: #00:31:31-4# Mooi plekje.

R #00:31:36-6# Ja, is helemaal niet gek.

I: #00:31:36-6# Nee. We hebben alles wel zo'n beetje door geëxerceerd. Maakt u nu gebruik van diensten van het HV? Ik bedoel, wordt u wel eens benaderd door het HV?

R #00:31:54-1# Nooit.

I: #00:31:56-5# Of door Humanitas?

R #00:31:56-2# Nee, nooit. In Arnhem is ook heel weinig activiteit. Ik krijg af en toe een nieuwsbrief. Misschien twee keer per jaar, of zo.

I: #00:32:10-4# En die leest u met belangstelling?

R #00:32:10-4# Dat wel, hoor. Dat wel. (gelach)

I: #00:32:11-2# Maar voor de rest: U wordt niet gebeld van: 'Mevrouw Klaver, hoe is het met u? Kom eens langs. Hebt u geen behoefte aan een praatje?'.

R #00:32:24-4# Nee, maar daar hebben ze de mensen ook niet voor, bedenk ik. Want het wordt steeds minder. Er zijn steeds minder mensen die actief iets willen doen, denk ik. Want de afdeling Arnhem is ook samengevoegd met...

I: #00:32:37-1# Wageningen.

R #00:32:37-1# Een deel van de regio. Ja, meer dan Wageningen nog, hè.

I: #00:32:44-4# Bennekom.

R #00:32:44-4# Ja, die kant op ook. De Achterhoek in. Zevenaar en zo.

I: #00:32:48-2# Ja, ja. Een enorm conglomeraat, inderdaad. Oké.

R #00:32:56-5# Wat ik...wat wel gebeurt op het ogenblik hier is, dat het HV zich een beetje verenigd... nou verenigd niet, maar samen met het NIVON dingen doet. NIVON is...

I: #00:33:10-9# Ja, ik heb het hier staan; Nederlands Instituut voor Volksontwikkeling en Natuurvriendenwerk. Bent u daar ook lid van geweest?

R #00:33:16-2# Daar ben ik heel lang lid van ook. En die zijn in Arnhem behoorlijk actief. Die hebben heel veel cursussen.

I: #00:33:26-1# Daar gaat u wel heen?

R #00:33:26-1# Daar ga ik, de laatste jaren ook minder hoor, maar ik ben daar wel veel geweest.

I: #00:33:30-6# Maar is er ook een relatie tussen het HV en NIVON, of zou u graag zien dat NIVON en HV...?

R #00:33:36-6# Nee, het HV en het NIVON hebben zich...hebben samen cursussen ontwikkeld, vooral over humanisme en zo. En het NIVON heeft een gebouw in eigendom wat ze denk ik niet kunnen bekostigen. Binnenkort zal dat wel...

I: #00:33:56-4# Onder de hamer gaan?

R #00:33:58-1# Ja, ze zijn...ze proberen andere organisaties te vinden die samen dat... die dan ook gebruik maken van het gebouw. En dat gebeurt dus ook zo samen met...

I: #00:34:12-4# Met het HV?

R #00:34:12-4# Met het HV.

I: #00:34:13-8# En dat is een vruchtbare samenwerking, begrijp ik.

R #00:34:19-5# Ik ben nog niet bij een gezamenlijke...

I: #00:34:19-5# Bijeenkomst geweest.

R #00:34:20-6# Bijeenkomst geweest, maar bij de lezingen van het NIVON hebben ze altijd wel een zaaltje vol.

I: #00:34:33-7# En worden er dan bekende mensen uit de humanistische kring, worden uitgenodigd?

R #00:34:34-0# Nou, niet zozeer uit de humanistische kring, ook wel andere mensen. Mensen die iets over Afrika kunnen vertellen, of mensen die/.

I: #00:34:44-0# Dus vrij breed eigenlijk?

R #00:34:44-8# Ja, vrij breed. Of iets over kunst of muziek, opera.

I: #00:34:53-5# Misschien ook strategisch van het HV om zich aan te sluiten. Voor NIVON is het prettig omdat de kosten gedeeld worden. En voor het HV is het ook prettig om eventueel nieuwe leden te werven. Althans, dat denk ik dan.

R #00:35:03-3# Ja, dat denk ik ook.

I: #00:35:08-9# Hebt u het gevoel, dat ik alles gevraagd heb wat ik kon vragen. Heeft u kunnen zeggen wat u had willen zeggen, over uw lidmaatschap en over het humanisme? Want ik heb nog wel een vraag. Wat zijn voor u nou belangrijke waarden. Het HV, het humanisme heeft er een aantal hè: verantwoordelijkheid, rechtvaardigheid.

R #00:35:33-6# Ja, verdraagzaamheid.

I: #00:35:33-6# Verdraagzaamheid.

R #00:35:35-7# Verdraagzaamheid. Dat vind ik wel de eerste die eh/.

I: #00:35:40-6# En daar is het niet zo goed mee gesteld, met de verdraagzaamheid?

R #00:35:43-1# Daar is het heel slecht mee gesteld.

I: #00:35:45-9# Het valt me trouwens op; ik zit af en toe met een half oog naar de boekenkast te kijken, dat er veel Duitse literatuur staat. Is dat?

R #00:35:51-5# Dat staat toevallig op dit plankje. Daar, aan het eind ziet u allerlei

humanistische onderwerpen (gelach).

I: #00:35:59-9# Is het...leest u Duits? Of hebt u Duits ge/...?

R #00:36:04-4# Ik heb aan de dagschool voor volwassenen, toen mijn kinderen de deur... nou voor een deel waren ze nog thuis. En daar heb ik talen, conversatie gedaan; Frans, Duits en Engels. Dat was in de jaren tachtig. En...

I: #00:36:27-7# Dat is toch de Alfa kant die dan naar boven komt, hè?

R #00:36:29-8# Ja, die... ja, wel een beetje dubbel (gelach). En op een goed moment mocht dat niet meer. Mochten alleen vakken waar je/ voor ex/ die voor examens opleidden, mochten gegeven worden. Dus die conversatielessen, die gingen weg. En toen was er een Duits/ een lerares Duits die aan haar pensioen toe was en die zei: 'Als jullie het leuk vinden, dan wil ik het wel aan huis doen bij iemand'. En dat hebben we tien jaar bij haar gedaan. En, ja, zodoende ben ik heel... ben altijd... ik heb altijd iets Duits erbij om te lezen.

I: #00:37:15-9# Maar u heeft die taal goed geleerd?

R #00:37:16-7# Redelijk. Boeken Duits. Ben ik heel goed in(gelach).

I: #00:37:22-8# Want zo eenvoudig is die taal helemaal niet. Nee, grappig. Ook Stiller (roman van de Zwitserse auteur Max Frisch), ook in het Duits?

R #00:37:29-3# Ja.

I: #00:37:29-3# Prachtig boek, hè! 'Mijn naam is Stiller'

R #00:37:39-6# Ja.

I: #00:37:39-6# Oké, verdraagzaamheid, dat is een belangrijk humanistisch eh...

R #00:37:48-2# Ja!

I: #00:37:50-2# Goed voor u, nou.

R #00:37:55-7# En dat is meteen ook wel heftig, want hoe ver moet dat gaan, want je kunt niet alles tolereren.

I: #00:38:03-2# Nee, precies, precies. Maar heeft u voor uzelf een grens daarin. Wat is/. Hoe ver gaat u in uw verdraagzaamheid? En ten opzichte van wie?

R #00:38:23-5# Ja, ja, ik bedoel natuurlijk in de eerste plaats de hele wereld, maar..... Nou ja, waar andere mensen beknot worden, daar houdt de verdraagzaamheid op. Dat kun je niet/.

I: #00:38:50-2# Oké. Nou, als u het gevoel hebt dat alles gezegd is wat in dit verband

gezegd had kunnen worden, en ik heb ook geen vragen meer, dan kunnen we het interview afsluiten. En dan wil ik u hartelijk danken voor uw tijd.

R #00:39:11-4# Ja!

I: #00:39:11-4# En bereidwilligheid.

R #00:39:13-8# Nou ja, dat/.

I: #00:39:16-4# Geen moeite.

R #00:39:16-4# Dat is niet zo moeilijk (gelach).

I: #00:39:20-2# Oké.